

Я. В. Григошкіна,

Донецький національний університет, м. Донецьк

СЕМАНТИЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ НАЙМЕНУВАНЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ БУДІВЕЛЬ У ГЕРМАНСЬКИХ, РОМАНСЬКИХ, СЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВАХ

У статті досліджена лексико-семантична група найменувань сільськогосподарських будівель на прикладі англійської, німецької, української, російської і французької мов. Семантична класифікація цих найменувань ґрунтується на розмежуванні спільних та відмінних (диференційних) ознак у семантичній структурі кожної лексичної одиниці, що досліджується. Для визначення семантичних типів найменувань перевага надана найбільш поширеним ознакам, притаманним усім мовам цього дослідження, зокрема це ознаки істоти, неістоти та призначення. У роботі запропонована семантична класифікація іменників на позначення сільськогосподарських будівель, яка складається з чотирьох основних типів найменувань. Більш детально розглянуто два найбільш численні семантичні типи будівель.

Ключові слова: лексико-семантична група, лексико-семантичний варіант, семантичний тип, семантична ознака, диференційна ознака, найменування сільськогосподарської будівлі.

В статье исследована лексико-семантическая группа наименований сельскохозяйственных строений на примере английского, немецкого, украинского, русского и французского языков. Семантическая классификация этих наименований основывается на разграничении общих и отличительных (дифференциальных) признаков в семантической структуре каждой исследуемой лексической единицы. Для определения семантических типов наименований отобраны наиболее распространенные признаки, присущие всем языкам этого исследования, в частности это признаки одушевленности, неодушевленности и назначения. В работе предложена семантическая классификация существительных для обозначения сельскохозяйственных строений, которая состоит из четырех основных типов наименований. Более подробно рассмотрены два наиболее многочисленных семантических типа строений.

Ключевые слова: лексико-семантическая группа, лексико-семантический вариант, семантический тип, семантический признак, дифференциальный признак, наименование сельскохозяйственного строения.

This paper scrutinizes the lexico-semantic group «names agricultural buildings» in English, German, Ukrainian, Russian and French. Semantic classification of these names is based on distinction between similar and different (differential) features in the semantic structure of each lexical unit under consideration. To determine the names of semantic types the preference is given to the most common features inherent in all the languages under study, particularly the signs of animate, inanimate and destination. The paper offers a semantic classification of four basic types for nouns denoting agricultural buildings. The more detailed study covers two numerous semantic types of agricultural buildings.

Keywords: lexico-semantic group, lexico-semantic variant, semantic type, semantic features, differential feature, the name of the agricultural building.

Актуальним напрямком дослідження лексичних систем окремих мов є зіставне і типологічне вивчення лексики на матеріалі різних тематичних і лексико-семантичних груп, таких, як найменування води (J. Timmermann), часу (T. Anstatt), частин тіла (О. В. Материнська), явищ природи (А. Ф. Малюга), термінів спорідненості (Л. Б. Николаева, V. Pericliev) [5-7; 12; 14; 17].

У статті розглядаються лексичні одиниці на позначення сільськогосподарських будівель, які належать до відповідної лексико-семантичної групи найменувань сільськогосподарських будівель (далі НСБ). Наприклад: англ. *shed*, нім. *Schuppen*, рос. *saraj*, укр. *saraj*, фр. *remise* 'господарська будівля для зберігання різного майна'. Дослідження НСБ проводилося здебільшого в описово-історичному й етнографічному аспектах [1-4; 8; 9; 13; 15; 16]. Етимологічна, структурна та семантична характеристика НСБ представлена у кількох працях [10; 11].

Об'єктом вивчення виступає семантична структура НСБ. Предметом дослідження є семантичні типи назв сільськогосподарських будівель в англійській, німецькій, українській, російській і французькій мовах.

Мета роботи полягає у дослідженні семантики найменувань цих будівель і зумовлює розв'язання наступних завдань: 1) визначити найпоширеніші семантичні ознаки у структурі НСБ; 2) виокремити семантичні типи НСБ; 3) з'ясувати можливі види НСБ у межах певних семантичних типів.

Матеріал дослідження складають 344 лексико-семантичні варіанти (ЛСВ) зі спільною інваріантною ознакою будівлі або приміщення, яке тлумачиться не лише як кімната, а й будівля, що використовується для сільського господарства. Матеріал дослідження представлений в англійській мові – 66 ЛСВ, в німецькій – 61 ЛСВ, російській – 77 ЛСВ, українській – 100 ЛСВ, французькій – 40 ЛСВ. Далі одиниці, що підлягають аналізу, позначатимуться як НСБ із зауваженням, що за одиницю дослідження прийнятий ЛСВ.

Класифікація НСБ в етнографічних працях ґрунтується на функціональному критерії, зокрема вирізняють будівлі для зберігання продуктів землеробства, господарських або інших предметів, будівлі для худоби, малі архітектурні форми та інші будівлі двору [3, с. 86; 4, с. 32, 42]. Подібний розподіл є неточним через те, що, по-перше, фактично не враховує різноманітних функцій господарських будівель, по-друге, критерії відбору матеріалу не встановлені, у зв'язку з цим до класифікації потрапляють не тільки будівлі, а й інші артефакти і природні утворення або будівлі, що, по суті, не стосуються господарства.

Семантична класифікація НСБ. Виокремлення семантичних типів НСБ здійснене на основі семантичних ознак та комбінацій цих ознак, які були розглянуті в попередньому дослідженні [10, с. 191-192; 11]. Се-

ред найбільш поширених диференційних ознак можна визначити ознаки 'істота', 'неістота', 'призначення'. Ознаки форми, матеріалу, конструкції, розташування є допоміжними і розмежують ідеографічні синоніми в межах одного ряду.

Релевантними для НСБ є ознаки істоти / неістоти-продукти, що зумовило виокремлення таких типів, як НСБ для продуктів і тварин. Для продуктів використовуються укр. *житниця, амбар, овин* та інші найменування для зберігання зерна, а також їх відповідники: англ. *barn, elevator, granary*; нім. *Feldscheune, Scheune, Getreidespeicher, Speicher, Korndarre*; рос. *пуга, амбар, житница, гумно*; фр. *grange, grenier*.

У розмежуванні будівель для тварин маються на увазі не дикі, а свійські тварини. НСБ для тварин поділяються на будівлі для птахів і будівлі для інших тварин: нім. *Taubenschlag* і фр. *pigeonnier, colombier* 'голубник', англ. *rabbitry* і нім. *Kaninchenstall* 'крільчатник'; укр. *корівник, волівня, телятник*, рос. *коровник, телятник*.

До ознаки неістоти-інше належать різні об'єкти, насамперед господарчий інвентар, що належать групі НСБ для знарядь праці, наприклад: укр. *візниця, возовня, завозня*, рос. *завозня, каретник*, англ. *coach-house*, нім. *Remise*, фр. *remise*.

Різноманітне призначення будівель виявилось у створенні ще одного типу підсобних НСБ. Допоміжними в господарстві є будівлі зі специфічними функціями, що не підходять ні під один визначений тип. НСБ допоміжного призначення: укр. *двоварня, пильня*, рос. *пильня*, фр. *bûcher*, англ. *wood-shed*, нім. *Holzschuppen*, де зберігають дрова; укр. *сушарка*, рос. *сушильня*, англ. *drying-room*, нім. *Trockenraum*, фр. *sécherie, séchoir*, що призначені для висушування продуктів, фруктів або лляного волокна, яке використовується для подальшого виробництва одягу. До цього типу НСБ належать такі назви, в яких не уточнюється конкретне призначення будівлі: укр. *буда* 'невелика будівля для господарських потреб', а також загальні назви складських будівель, де розміщуються будь-які вироби: укр. *сарай, повітка, шопа*, рос. *сарай, поветка*, нім. *Schuppen*, англ. *shed*, фр. *débarras, entrepôt* 'господарське приміщення для зберігання різного майна'.

Запропонований такий розподіл НСБ на семантичні групи:

Таблиця 1
Семантичні типи НСБ

Типи НСБ / Мови	Англ.	Нім.	Рос.	Укр.	Фр.	Разом
1. НСБ для продуктів	28 (42,4%)	37 (60%)	43 (55,8%)	52 (52%)	16 (40%)	176 (51,5%)
2. НСБ для тварин	31 (47%)	18 (30%)	25 (32,5%)	31 (31%)	18 (45%)	123 (35,7%)
3. НСБ допоміжного призначення	5 (7,6%)	3 (5%)	4 (5,2%)	10 (10%)	5 (12,5%)	27 (7,8%)
4. НСБ для знарядь праці	2 (3%)	3 (5%)	5 (6,5%)	7 (7%)	1 (2,5%)	18 (5%)
Усього	66 (100%)	61 (100%)	77 (100%)	100 (100%)	40 (100%)	344 (100%)

Серед сільськогосподарських будівель найбільше виявлено назв будівель для продуктів: в усіх мовах, за винятком англійської, ці іменники переважають (див. табл. 1). Будівлі для розміщення тварин також чисельні. Особливою кількістю найменувань тваринницьких будівель відзначаються англійська та українська мови. Особливого значення мала корова як годувальниця родини, її шанували й оберігали. У зв'язку з цим в українській мові *корівник* має варіанти з пестливими суфіксами, наприклад, *коров'ярня, коров'ярка*.

Кількома лексичними одиницями представлені НСБ для знарядь праці, що зумовлено уніфікацією підібних будівель. Українська мова налічує значно більше допоміжних НСБ, ніж інші мови, що зумовлено легкістю утворення назв будівель від виконуваної в них дії, наприклад, *пильяти* (дрова) – *пильня*.

Семантичний тип «НСБ для продуктів». НСБ для продуктів і тварин позначають різні за цільовим призначенням будівлі, у зв'язку з чим установлені додаткові види в цих типах. НСБ для продуктів поділяються на будівлі для зберігання споживчих продуктів, виготовлення продуктів і зберігання кормів (див. табл. 2).

Таблиця 2
Види НСБ для продуктів

Види НСБ / Мови	Англ.	Нім.	Рос.	Укр.	Фр.	Разом
1. Для зберігання споживчих продуктів	14 (50%)	15 (41%)	24 (56%)	33 (63%)	7 (44%)	94 (53%)
2. Для зберігання кормів	3 (11%)	6 (16%)	4 (9%)	4 (8%)	2 (12%)	19 (11%)
3. Для виготовлення продуктів	11 (39%)	16 (43%)	15 (35%)	15 (29%)	7 (44%)	64 (36%)
Усього	28 (100%)	37 (100%)	43 (100%)	52 (100%)	16 (100%)	176 (100%)

Серед продовольчих НСБ існує велика кількість назв для зберігання продуктів, які вживає людина. Будівлі, де зберігається їжа для тварин, малочисельні, тому що для цього можуть використовуватися будівлі інших типів: насамперед будівлі для зберігання зернових культур (*амбар, житниця*), що відносяться до будівель для зберігання споживчих продуктів, та допоміжні. В англійській, німецькій і французькій мовах фактично однакова кількість будівель для зберігання і виготовлення продуктів, у той час як в українській і російській мовах набагато більше НСБ для зберігання, ніж виготовлення.

Семантичний тип «НСБ для тварин». НСБ для тварин поділяються на такі, де утримують (вирощують) тварин і де їх забивають. Також розмежовуються будівлі для птахів та будівлі для інших тварин (див. табл. 3):

Таблиця 3
Види НСБ для тварин

Мови		Англ.	Нім.	Рос.	Укр.	Фр.	Разом
1. Для утримання	1.1. різних тварин	18 (58%)	10 (56%)	16 (64%)	24 (77%)	10 (56%)	78 (64%)
	1.2. птахів	8 (26%)	6 (33%)	6 (24%)	6 (19%)	5 (28%)	31 (25%)
2. Для забиття		5 (16%)	2 (11%)	3 (12)	1 (4%)	3 (18%)	14 (11%)
Усього		31 (100%)	18 (100%)	25 (100%)	31 (100%)	18 (100%)	123 (100%)

НСБ для знищення тварин і переробки на м'ясо мало тому, що цей процес відбувається однаково, бо в одному й тому ж приміщенні можуть забивати різних за розміром і видом тварин. Зазвичай на фермерських господарствах, а також в українських і російських селах для цієї мети може слугувати спеціально відведене місце на подвір'ї: по-перше, з економічних причин (зведення спеціальної конструкції все ж потребує коштів і місця), по-друге, певне місце призначається для меншого забруднення довкілля. Універсальними виявилися НСБ, притаманні усім мовам дослідження, зокрема в українській мові є одна лексема *шкуродерня*, дві назви налічує німецька мова (нім. *Schlachthof, Abdeckerei*), по три – російська та французька (рос. *скотобойня, живодерня, хладобойня*, фр. *abattoir, écorcherie, équarissage*).

Найбільше іменників із цим значенням в англійській мові, що складають низку ідеографічних синонімів. Спільними для них, звичайно, є позначення місця (у широкому значенні) знищення худоби, інші ж значення різняться. Наприклад, англ. *butchery* позначає, окрім будівлі для знищення тварин, ще низку явищ і об'єктів: по-перше, процес забиття або підготовки м'яса до продажу, крамницю, де продають м'ясо; по-друге, жорстоке знищення великої кількості людей. Англійська НСБ *hambles* також може вживатися на позначення будь-якого місця вбивства або місця, де панує великий безлад. В англійській мові таких назв більше за інші мови у зв'язку з поширенням вівчарства у XVI ст. і необхідністю позначення місць ліквідації таких тварин, і, по-друге, збереженням запозиченого з французької мови НЖБ (*abattoir*) і побутуванням іншої запозиченої лексеми *butchery*. Остання у джерелі запозичення – французьке *boucherie* – мала значення такої будівлі, однак у французькій мові це значення зникло. Інші НСБ сформовані на основі звука, що супроводжує процес, який відбувається у цій будівлі (*knackery* від *knack* 'різкий звук, тріск'). Отже, чисельність НСБ для забиття в англійській мові зумовлена як лінгвістичними, так і екстралінгвістичними чинниками.

Висновки. Семантична класифікація НСБ ґрунтується на ключових диференційних ознаках істоти / неістоти та призначення, у зв'язку з цим виокремлено чотири семантичні типи НСБ (див. табл. 1). У межах найбільш поширених типів визначено види НСБ (див. п. 3, 4). У німецькій, російській, українській мовах переважають НСБ для продуктів, в англійській і французькій – трохи більше НСБ для тварин (див. табл. 1 та 3). Найбільше виявлено НСБ для утримання тварин в українській мові. Чисельність українських будівель цього типу викликана пильною увагою народу до свійських тварин як засобу існування, шляху збагачення.

Фактичний збіг кількості НСБ для птахів у мовах випадковий. Відмінності мовної картини світу яскраво виявляються в цих назвах: у французькій – немає окремих найменувань для позначення житла качок, гусей і курчат, тому лексема із загальним значенням будівлі для птахів (фр. *basse-cour* 'пташник') заповнює ці лакуни. В англійській мовній картині світу також відсутні назви житла качок. Ці факти зумовлені специфікою сільського господарства і підтверджують нерелевантність зазначених птахів у ньому.

Перспектива дослідження полягає у розширенні корпусу НСБ за рахунок словосполучень і більшої кількості мов.

Література:

1. Бломквист Е. Крестьянские постройки восточных славян / Е. Бломквист // Восточнославянский этнографический сборник. – М. : Изд-во АН СССР, 1956. – 805 с.
2. Керницький І. Спостереження над назвами приміщень в українських пам'ятках XVI-XVII ст. / І. Керницький // Питання історії української мови / За ред. Д. Гринчишин, Л. Гумецької. – К. : Наукова думка, 1970. – С. 5-19.
3. Косміна Т. В. Сільське житло Поділля (кінець XIX – XX ст.). Історико-етнографічне дослідження. – К. : Наукова думка, 1980. – 190 с.

4. Лебедева Н. И. Жилище и хозяйственные постройки Белорусской ССР. Материалы экспедиции 1927 г. / Н. И. Лебедева. – М. : Главлит, 1929. – 86 с.
5. Малуго А.Ф. Найменування явищ природи у зіставному аспекті : монографія (Типологічні, зіставні, діахронічні дослідження. – Т. 9). – Донецьк : ДонНУ, 2013. – 246 с.
6. Материнська О. В. Типологія найменувань частин тіла : [монографія] / О. В. Материнська // Типологічні, зіставні, діахронічні дослідження. – Донецьк : ДонНУ, 2009. – Т. 5. – 295 с.
7. Ніколаєва Л. Б. Типологія термінів спорідненості : [монографія] / Л. Б. Ніколаєва // Типологічні, зіставні, діахронічні дослідження. – Донецьк : ДонНУ, 2005. – Т. 3. – 255 с.
8. Преображенский П. Ф. Курс этнологии : учеб. пособие / П. Ф. Преображенский. – 2-е изд. – М. : УРСС, 2004. – С. 48-51.
9. Прибега Л. Хліборобські будівлі українського села XIX – початку XX ст. / Л. Прибега // Народна творчість та етнографія. – 1993. – № 4. – С. 37-41.
10. Просалова Я. В. Семантичні особливості назв сільськогосподарських будівель в англійській, німецькій, українській, російській мовах / Я. В. Просалова // Науковий вісник Чернівецького університету : Збірник наукових праць. – Вип. 441-443 : Германська філологія. – Чернівці : ЧНУ, 2009. – С. 190-193.
11. Просалова Я. В. Деякі особливості найменувань сільськогосподарських будівель / Я. В. Просалова // Сучасні проблеми та перспективи дослідження романських та германських мов і літератур : Матеріали X Міжвузівської конференції молодих учених / Ред. колегія В. Д. Каліушенко, М. Г. Сенів та ін. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – С. 144-147.
12. Anstatt T. «Zeit» : Motivierungen und Strukturen der Bedeutungen von Zeitbezeichnungen in slavischen und anderen Sprachen / Tanja Anstatt. – München : Sagner, 1996. – 262 s.
13. Kähler G. Ein Jahrhundert Bauten in Deutschland / G. Kähler. – Stuttgart; München : Deutsche Verlags-Anhalt, 2000. – 236 s.
14. Perikliev V. Profiling language families by their kin term patterns : a computational approach / Vladimir Perikliev. – München : LINCOM Europa, 2011. – 170 s.
15. Plantation Houses and Mansions of the Old South / J. Frazier Smith – New York : Dover Publications, 1993. – 256 p.
16. Ryan J. French Home / Josephine Ryan, Hilary Robertson, Claire Richardson. – London : Ryland Peters & Small, 2007. – 159 p.
17. Timmermann J. Lexematische Wortfeldforschung einzelsprachlich und kontrastiv : das Wortfeld «Gewässer» im Französischen, Deutschen, Englischen und Spanischen / Jörg Timmermann. – Tübingen : Narr, 2007. – 300 s.